

Exposició

1911

Sobreviure a la tempesta

El litoral en transformació

A inicis del segle XX, la pesca a les costes de Catalunya i el País Valencià vivia un procés de canvi que al llarg de diverses dècades havia de transformar els mètodes de captura, les embarcacions, els barris i poblacions marineres, les relacions dins de les comunitats i, en definitiva, el paisatge del litoral.

Fàbriques a Reus (cap a 1900)

Ferrocarril a l'estació de Cambrils (1936)

Cal tenir en compte també que l'augment de població havia estat més notable a les ciutats que estaven unides pel gran mitjà de transport de l'època, el ferrocarril. D'aquesta manera, per exemple, es podia fer arribar als potencials compradors el peix fresc amb relativa rapidesa, en grans quantitats i en millors condicions.

Amb les tècniques de pesca i les pobres infraestructures portuàries del segle XIX, hauria estat impossible abastir aquest mercat creixent. La demanda va estimular el desenvolupament de nous ormeigs i la motorització de les barques, amb la finalitat d'augmentar les captures.

La revolució industrial havia permès millorar els sistemes de tractament, conservació i transport dels productes alimentaris, que cada vegada eren demandats en més grans quantitats. A diferència d'altres territoris peninsulars, la població havia augmentat de manera notable i havia canviat d'estructura i d'ocupació.

Cada vegada hi havia menys població que obtingués directament del seu treball els productes que necessitava per menjar cada dia. Treballar en una fàbrica o en una obra, per exemple, significava obtenir un salari que després calia bescanviar en una botiga pels aliments que arribaven de llocs sobretot propers. Per això, la pressió sobre la pagesia del país, sobre els ramaders i sobre els pescadors era cada cop més gran.

Platja de Salou (1908)

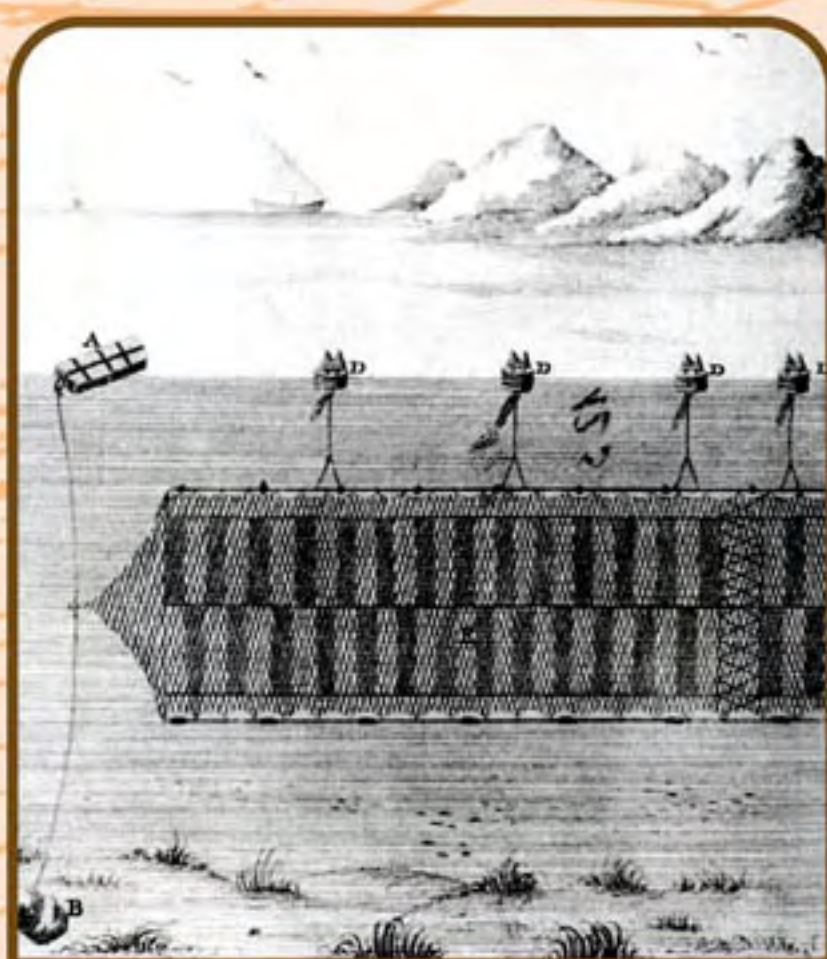
Platja de l'antic port de l'Escala (primera meitat del s. XX)

La pesca del sardinal

A inicis del segle XX, la major part de les captures de peix provenien de la pesca de sardinals, que s'utilitzava com a mínim des del segle XVIII. En diverses poblacions, van afavorir l'existència d'una incipient indústria de salaó. El sardinal era una tècnica basada en calar verticalment a uns 15 metres de profunditat una xarxa de forma rectangular –formada per diverses peces– amb surades a la part superior i plom a la part inferior. Aquestes xarxes es mantenien esteses dins de l'aigua com un tel, amb l'ajuda d'unes altres surades més grans anomenades bornois. Per mantenir-les localitzades, s'utilitzaven els galls que suraven sobre la mar.

Bornois

Sardinal calat, segons Sáñez Reguart

Amb el sardinal es pescava especialment l'anxova i la sardina, espècies de fons que al matí i a la tarda pugen a prop de la superfície per alimentar-se, guiats per la llum del sol naixent i ponent. Per això, aquesta tècnica es practicava a prop de la costa, a primera hora del dia i a última.

Les embarcacions que s'utilitzaven per al sardinal, propulsades amb rem i vela, eren de dimensions que permetien treure-les a la sorra allà on no hi havia port: la seva eslora era de 6 a 8 metres i embarcaven de 3 a 6 mariners.

Sant Elm, embarcació del sardinal (1911)

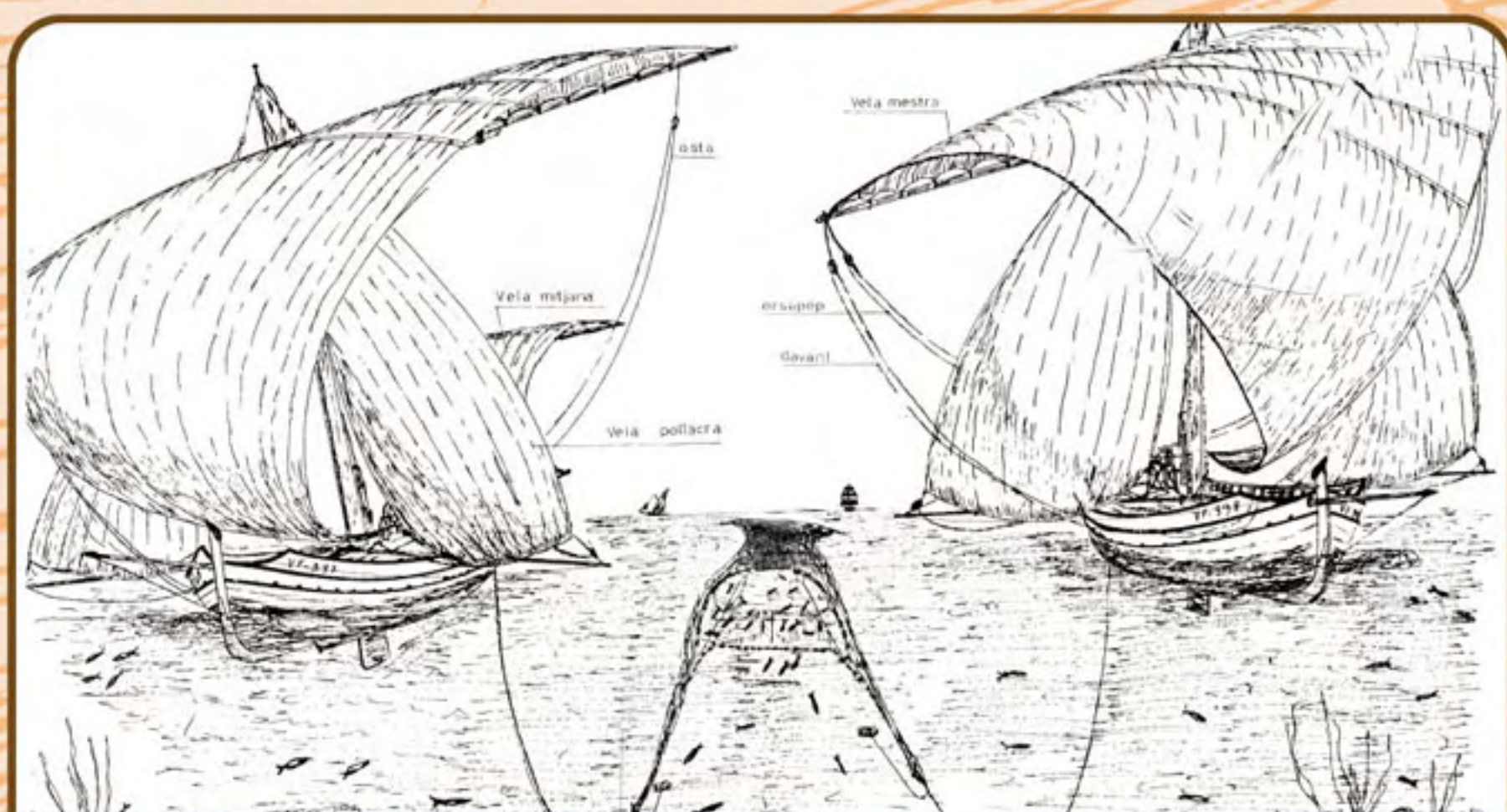
La pesca del sardinal va començar a ser substituïda per l'encerclament cap a l'any 1910, a partir de l'arribada de la teranyina a les costes catalanes. La implantació dels primers motors a les embarcacions afavoria l'ús d'aquesta tècnica.

Remendant vora un sardinal.

La pesca del bou

A inicis del segle XX, en totes les poblacions del litoral hi havia parelles del bou, antecedents de l'actual flota d'arrossegament. Aquest tipus de pesquera permetia obtenir un volum molt gran de captures amb un nombre d'embarcacions relativament petit. La xarxa que utilitzava, en forma d'U, era arrossegada pel fons marí i extreia peixos de totes mides i espècies. Per això ja des del segle XVIII hi ha intents de regular la pesca del bou.

Esquema de la pesca del bou

En general, les barques que anaven al bou cap al 1900 tenien més eslora que les del sardinal, entre 10 i 16 metres. La tripulació de cadascuna era entre 4 i 8 mariners a més del patró, que no sempre era l'armador o propietari. Entre els mariners, sovint hi havia un nen que feia d'aprenent i que en alguns llocs era anomenat xiquet de bordo o gosset.

Barca del bou a Cambrils (cap a 1910).

Rafael, barca de mitjana dedicada a la pesca del bou, de 1915.

Fins a la introducció del motor, la pesca del bou es practicava amb dues embarcacions a vela llatina, que arrossegaven cadascuna una cama de l'art. D'això se'n deia anar a la parella. Quan eren dins de la mar i el calaven, navegaven en paral·lel mentre procuraven que no s'enganxés a les maleses del fons. Tota aquesta maniobra exigia que aquesta pesca fos diürna.

La motorització de les embarcacions va acabar amb el bou a la parella i va permetre que es practiqués des d'una sola barca, tècnica anomenada la vaca.

Barca d'arrossegament a la vaca, a Barcelona (primera meitat del s. XX).

Un fenomen ciclònic

A primera hora del matí del dia 31 de gener de 1911, quan els pescadors catalans i valencians van sortir a la mar, cap indicati feia predir que s'esdevindria una de les tragèdies de conseqüències més generals que ha viscut la costa.

Un anticicló molt potent situat al centre d'Europa va provocar l'entrada de depressions pel sud de la Península Ibèrica. El recorregut del vent per la Mediterrània fou tan llarg que va generar mar de fons. A més, la formació d'una petita baixa ciclònica al nord del Maresme va reforçar el vent de llevant de component est (de NE a SE segons l'indret i l'hora) a la costa catalana i valenciana. La suma de grosses onades amb el fort vent va alterar de forma extraordinària l'estat de la mar.

Aquest fenomen ciclònic va tocar a terra al Maresme mentre a la costa valenciana es produïen forts aiguats amb mànegues sobre la mar. Al llarg de les següents hores i fins al matí del dia 2 de febrer es va desplaçar cap al sud, en paral·lel a la costa, a mig camí entre les Illes Balears i el litoral peninsular.

Les conseqüències sobre les embarcacions que va anar trobant en el seu camí van ser tràgiques. Les notícies que s'han pogut recollir en fonts orals, documents d'arxiu i notícies de diaris ens parlen de tripulacions lluitant contra el temporal, amb més o menys fortuna. Aquestes escenes es van anar repetint des del Maresme fins a Alacant.

Mal temps del Maresme a Barcelona

Els pescadors del Maresme foren els primers en patir els efectes de la tempesta. Tot i que havien sortit amb bon temps, cap a les 9.30 hores del matí del dimarts 31 de gener, l'única parella que es dedicava a la pesca del bou a Caldes d'Estrac ja es va trobar lluitant contra el temporal davant de la seva costa.

Anxlu Fotogràfic de Barcelona. Foto: F. Ballell

Les onades del temporal al moll de llevant del port de Barcelona

Sense poder arribar a terra a causa del rompent de les onades, les tripulacions es van veure obligades a deixar-se emportar pel vent i la mar, amb l'objectiu d'entrar al port de Barcelona. No ho aconseguiren i acabaren estavellant-se a Can Tunis.

Les barques de Vilassar *Sant Pere* i *Xica Manena* van córrer la mateixa sort. Van morir vuit pescadors de Caldes d'Estrac i nou de Vilassar, després de lluitar set hores contra el temporal. Cap a les 11 del matí, barques badalonines també intentaven entrar a la seva platja, on s'havia format una barra de sorra que ho impedia. Van perdre la vida els tripulants de les barques *Rosa Carmen* i *San Anastasio*. El cadàver d'un ells, Joan Grau i Canals, va ser recuperat prop de Sitges.

Anxlu Fotogràfic de Barcelona. Foto: F. Ballell

Boia treta a la sorra per la força del temporal, a Barcelona

A Barcelona, les obres del port dificultaven les maniobres d'entrada i les tasques de salvament de naufrags. A més, la força de les onades va arrencar la boia que estava situada a la de-sembocadura del riu Llobregat i la va arrossegar ben lluny. Els pescadors del barri de la Barceloneta, veient que les ones superaven els 9'5 metres d'alçada de la nova escullera i conscients que era difícil entrar al port amb vent de llevant, es van dirigir cap a Tarragona buscant refugi. Amb tot, algunes barques van embarrancar a les platges barcelonines. Es van perdre 10 barques i més d'una vintena de pescadors.

Al Poblenou, la mar va destrossar algunes cases del barri de Pequín. Els seus habitants es van veure atrapats i van enderrocar les tanques de la línia fèrria per poder fugir. En poques hores van desaparèixer uns 50.000 m³ de sorra d'aquella platja.

Anxlu Nacional de Catalunya. Foto: Brangul fotògraf

El port de Barcelona després del temporal

Anxlu Fotogràfic de Barcelona. Foto F. Ballell

Destrosses provocades pel temporal al barri de Pequín, al Poblenou

Mal temps del Garraf a Cambrils

Al port del Garraf hi treballava una draga a motor. El capità va creure que no estaven segurs i es va fer a la mar amb la intenció de guanyar el port de Barcelona. Ràpidament s'adonà que no podia mantenir la direcció fixa perquè anava de proa al vent i a la mar de llevant; es va veure obligat a dirigir-se cap al sud. Van estar quatre dies capejant el temporal, sense queviures ni aigua. Finalment, el dia 3 van arribar vius al port d'Alacant.

A la costa tarragonina, el temporal era intens a primera hora de la tarda del dia 31. Les barques de Torredembarra buscaren refugi al port de Tarragona, amb èxit. D'altres que es trobaven a la zona no hi aconseguiren entrar i la tempesta les arrossegà al cap de Salou.

Arxiu Fotogràfic de Barcelona. Foto: F. Balcells

Conseqüències del temporal a garbí de Barcelona. Al fons, la muntanya de Montjuïc i el port

A quarts d'onze de la nit, el pescador Joan Riba que vivia en una barraca als Pils de Salou, va escoltar crits d'auxili enmig del temporal. Amb l'ajuda d'un fanal va anar a la platja dels Capellans on va localitzar una barca de la matrícula de Tarragona, completament destrossada. Va recollir el cadàver de Josep Romeu Ferrer, *Cosarillo* i va auxiliar la resta de la tripulació.

Embarcació arrossegada pel temporal fins a la zona de Can Tunis. Al fons, el port de Barcelona

Arxiu Fotogràfic de Barcelona. Foto: F. Balcells

Prop de la mateixa platja sobresortia un metre del màstil d'una embarcació que s'havia enfonsat. Era la *Joven Mariano*, propietat de Marià Garcia Budesca, Manan, armador del Serrallo de Tarragona. Va morir tota la tripulació, formada per cinc homes. El cadàver del patró, Pau Baró Calvó, fou recollit dies després en una platja de Cambrils.

Col·lecció particular.
Enric Garcia. Viure o morir al mar. El salvament marítim al maresme

Embarcació amb l'orla destrossada. Al fons, la muntanya de Montjuïc

A Cambrils es va veure afectada la pràctica totalitat de la flota pesquera d'arrossegament. Al migdia, les barques del bou i del tresmall feinejaven a la mar. Algunes les van poder treure a la platja de Cambrils o més al sud; altres van agafar rumb sud-oest fins a un lloc de fondeig davant del terme de Mont-roig del Camp. Allà van estar lluitant contra el temporal fins que un canvi de vent a mitjanit les va llençar contra les roques.

Marià Garcia, *Manan*, armador de Tarragona que va perdre una barca i la seva tripulació

Família Garcia Baró

Mal temps de l'Ebre a València

Al vespre del dia 31, el nucli de la tempesta havia arribat a l'Ebre. Cap a les quatre de la matinada, el bergantí-goleta italià *Marson*, carregat de marbre, va embarrancar prop de la gola de Migjorn de Port Fangós. Dels set tripulants, dos van

desaparèixer sota les onades, un tercer va ser recollit cadàver i uns altres quatre van ser rescatats pels pescadors de Sant Jaume d'Enveja i Sant Carles de la Ràpita. El capità i un jove mariner intentaven protegir-se del temporal a la cofa del pal de messana. Cap a les quatre de la tarda de l'endemà, la muleta San Agustín els rescatava d'una mort segura.

A Peníscola els pescadors, igualment sorpresos, lluitaren contra el temporal des del migdia del dia 31. Algunes barques optaren per quedar-se en alta mar, però cap a les set de la tarda, amb abundància de pluja i fortíssim vent de llevant, van perdre completament el control de les barques. A les nou de la nit, el vent era huracanat. A partir d'aquell moment començaren a arribar a terra barques completament destrossades i cadàvers de pescadors.

A Vinaròs i a Burriana es van perdre dues embarcacions de transport. A Sagunt hi havia cinc vapors de la naviera *Sota y Aznar*. Un d'ells, l'*Abanto*, que anava carregat de carbó, va encallar i poc temps després es va partir en dos, mentre explotaven les calderes i feia desaparèixer sota l'aigua vint-i-dos mariners, gairebé tots d'origen basc. Durant els dies següents, a les platges de Castelló i València, en especial a la de la Malvarrosa, el mar retornava els cadàvers d'aquests mariners i pescadors.

Probablement la tempesta va contribuir també a l'accident d'un tren que va descarrilar a Torreblanca el dia 31 al vespre i va provocar dos morts.

La Ilustración Artística (13 de febrer de 1911)

Arxiu Nacional de Catalunya. Foto: Brangull

Les onades contra la platja, durant el temporal

Museu d'Història de Cambilis

Una dona fent una foguera per guiar els pescadors a la tempesta. Fragment del dibuix a tinta *The Storm* (1933), d'Anthony Gross. MHC3824

Més de cent quaranta morts

Les víctimes mortals d'aquest terrible temporal es quantifiquen en 85 persones a Catalunya i 56 al País Valencià, tots ells homes. Les ciutats que més pescadors van perdre van ser Barcelona (on van morir 28 pescadors), Peníscola (amb 27 morts) i Cambrils (amb 15 morts).

A Barcelona, la major part eren del barri de la Barceloneta. Més encara: hi va haver casos de diversos morts de la mateixa família, com per exemple Antonio Salvador Albiol i els seus quatre fills. Això posa de manifest la transmissió familiar tan habitual en l'ofici. Cal tenir en compte, però, que a les barques barcelonines hi havia pescadors de diversos llocs de Catalunya.

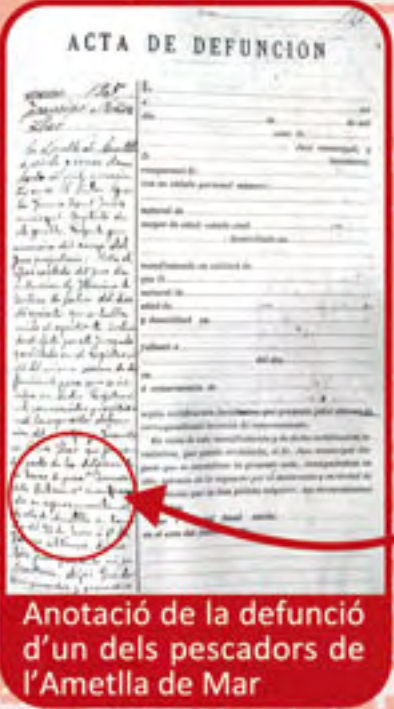
Un pescador mort a la platja de Can Tunis

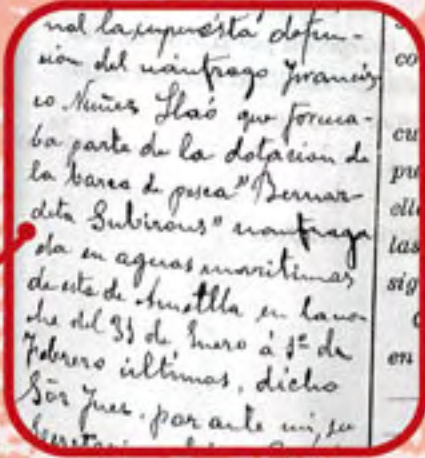
Esquela en memòria de les víctimes de Vilassar de Mar

Algunes poblacions on no hi va haver pèrdua de cap embarcació sí que van tenir víctimes humanes. Un dels casos més destacats és el de l'Ametlla de Mar, on la memòria popular explica que no havia sortit cap barca perquè estaven de festa major. Malgrat tot, van morir diversos caleros embarcats a Barcelona o Tarragona.

D'aquest últim port va sortir la *Bernardeta Subirous*, que portava motor i sembla que precisament anava a la festa de la Candelera. La nit del 31, va naufragar davant de l'Ametlla de Mar i va morir tota la tripulació, entre la qual hi havia caleros i també mariners d'altres procedències llunyanes com Santa Pola i Pontevedra. La mort d'aquestes persones

Anotació de la defunció d'un dels pescadors de l'Ametlla de Mar

mostra la gran mobilitat laboral que sempre hi ha hagut al sector i la incipient motorització de les barques de pesca.

Entre les víctimes del temporal hi va haver també els mariners que van morir a bord dels vaixells mercants *Abanto* i *Marson*, que eren majoritàriament bascos i italians.

Finalment, un cas a banda són els dos morts del descarrilament del tren de Torreblanca: el maquinista i un sergent de la guàrdia civil.

Balanz de víctimes del temporal de 1911	
Població	Xifra de morts establerta
Caldes d'Estrac	8
Vilassar de Mar	9
Badalona	11
Barcelona	28
Tarragona	6
Cambrils	15
l'Ametlla de Mar	5
Tortosa	3
Vinaròs	5
Peníscola	27
Sagunt	22

Les dades s'han obtingut de la de la documentació d'arxiu, dels diaris *Gent Nova*, *La Vanguardia*, *La Costa de Llevant* i *El Restaurador* i dels treballs de Lluís Beulas *Un esfereïdor temporal* (a *Singladures*, núm. 4, 1987), de Lluís Millan i Roca *Nàufrags a la mar de l'Ebre* (Sant Carles de la Ràpita, 1991) i Alfred Ayza Roca *El món mariner de Peníscola: paraules i coses* (València: Universitat de València – Diputació Provincial de Castelló, 1981)

Sobreviure a la tempesta

Mentre lluitaven contra la tempesta, moltes tripulacions van rebre auxili des de terra o des d'altres embarcacions. A Sant Pol de Mar, l'esforç de la població va permetre que no morís cap dels pescadors que hi tocaren terra. Mentre les parelles de Caldes d'Estrac i Vilassar eren arrossegades pel temporal, les campanes sanpolenques tocaven per demanar auxili. La gent es va concentrar a la platja de davant de l'estació del ferrocarril, exposada al vent de llevant i va ajudar a treure les barques que arribaven, totes de Calella i Pineda. Cap a dos quarts de dotze del migdia, en un moment de fort vent, van arribar a una altra platja les primeres barques del bou de Sant Pol. Per treure-les de l'aigua, el poble va estar treballant incansablement durant sis hores.

Medalla de bronze de la Sociedad Española de Salvamento de Náufragos. Segle XIX (MHC1946)

Bot de salvament barceloní a motor Martín Ferreiro, que va participar en el rescat de 13 embarcacions durant el temporal

A Barcelona, dos treballadors d'una fàbrica situada a Can Tunis s'estaven a la teulada observant com les ones destruïen les barques abandonades; de sobte, van veure que al pal d'una d'elles hi havia un home de certa edat, lligat amb una corda. Ràpidament agafaren un ganivet, s'endinsaren a la rompent, arribaren a la barca, deslligaren el pescador i lluitant contra les ones aconseguiren sortir a terra.

A Tarragona, la barca *Rosalía* de Torredembarra s'havia quedat fondejada a 20 braces sense govern, en l'intent d'entrar al port. Els mariners de la barca *Ramón*

no dubtaren a sortir a auxiliar-la, tot i que ells mateixos havien aconseguit entrar a port amb moltíssims problemes. Per aquest acte de generositat, la Junta de Salvament de Nàufrags de Torredembarra els va concedir un premi en metàl·lic i una medalla.

A Salou, la matinada del dia 1, divisaren una barca que corria imminent perill i feia senyals d'auxili. Alguns mariners s'arriscaren a sortir a la mar, aconseguiren contactar amb ella i la feren arribar a terra. La barca procedia de Barcelona; li havien llençat un cap davant de Tarragona per emparar-se al port, però la violència de les ones l'havia trencat i havia estat arrossegada fins a Salou. A bord hi anava la tripulació i tres nàufrags que, anteriorment, havien recollit d'una barca de Mataró.

A Vinaròs, Pascual Fontanet Fontes va veure un nàufreg lluitant a l'aigua prop del moll i li va allargar l'extrem d'una manta. D'una estrebada, el nàufreg aconseguí sortir de la mar però va provocar que Fontanet caigués a l'aigua. Finalment també va poder sortir sense més conseqüències.

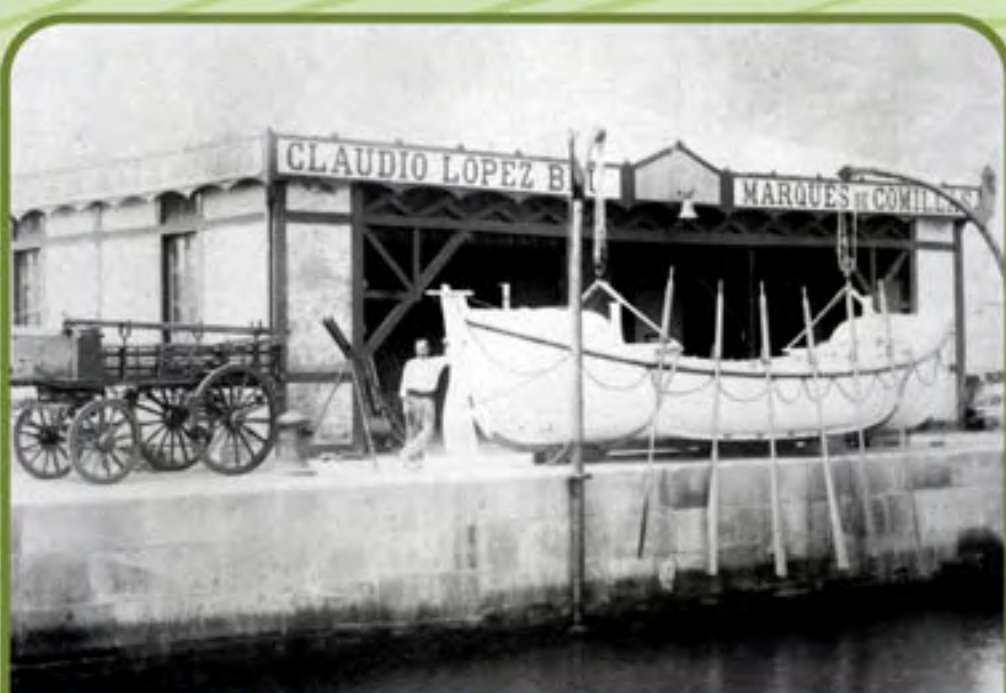

Els veïns de Can Tunis salven una de les barques naufragades

Foto: Ballell. Publicat a Il·lustració Catalana.

El salvament de nàufrags

Per entendre per què el temporal de 1911 va provocar un nombre de víctimes tan elevat hem de tenir en compte la manca d'elements de protecció personal amb què comptaven els pescadors, agreujada pel fet que molts no sabien nedar. A més, les autoritats no tenien mitjans suficients per socórrer les tripulacions que es veien afectades pels perills a la mar o per desperfectes a l'embarcació.

Museu Marítim de Barcelona

Estació de la Sociedad Española de Salvamento de Náufragos a Barcelona

El temporal ho va posar tràgicament en evidència. Fins llavors, només es comptava amb els equips, personal i embarcacions de la Sociedad Española de Salvamento de Náufragos, que havia estat fundada el 1880. El 1887 va ser declarada d'utilitat pública i el govern va delegar en ella el servei del salvament de nàufrags. Tenia la seva junta central a Madrid i s'estructurava en juntes locals.

A Catalunya van arribar a existir vint-i-dues juntes. Setze d'aquestes comptaven amb estació de bot salvavides i llançacaps: Sant Feliu de Guíxols, Calafell, Torredembarra... Les altres sis tenien llançacaps o boies d'andarivell: Cambrils, Sant Pol de Mar, Badalona, Caldes d'Estrac...

Museu d'Història de Sant Feliu de Guíxols

Miguel de Bohera, bot de salvament de Sant Feliu de Guíxols

Gerard Martí Estrada

Bot de salvament de nàufrags de Calafell, el 2005

Museu d'Història de Cambrils

Caixa mural de recaptació d'almoines de Sant Feliu de Guíxols (MHSFG578)

Pel que fa al finançament, les juntes locals podien recaptar almoines en el seu entorn més immediat. Com que resultaven totalment insuficients per a la construcció i manteniment de les casetes, del bot de salvament i dels equips necessaris, calia recórrer sempre a l'ajuda de la Junta Central.

L'ajuda als afectats pel temporal

Les entitats i les empreses d'espectacles de moltes poblacions com Arenys de Mar, Reus, Vilafranca del Penedès o Lleida van organitzar concerts, vetllades, balls i representacions teatrals a benefici de les víctimes. Alguns cinemes van destinar-hi la recaptació d'una sessió.

LA NIT TERRIBLE
(31 de Janer de 1911)

De fills de les nostres platges
jah mar, hi ha n'has dragat!
En les llaytes de la patria
de tanta hi vola pentre part.

Postal de Xavier Dachs pseudònim
de Gabriel Vinyas, editada a Vilassar
de Mar

Benedicció i lliurament de la barca
Bonanova als familiars de Joan Grau
Canals

La premsa va recollir aquest acte benèfic,
un any després de la tempesta

entre familiars de víctimes de Barcelona, Badalona, Caldes d'Estrac i l'Ametlla de Mar. Finalment fou atorgada a la família de Joan Grau Canals, de Badalona.

Una eina força important en l'èxit de l'ajuda a les víctimes fou la premsa escrita. Les cròniques que publicava contribuïen a sensibilitzar la població. Alhora, divulgaven les iniciatives solidàries que s'encetaven arreu i anaven publicant els noms de les persones que hi havien fet aportacions i la quantitat que havia donat cadascú.

Només a tall d'exemple, es poden esmentar les funcions teatrals que es van celebrar al teatre El Porvenir de Cornellà o el concert de l'Orfeó Tarragona al teatre Principal d'aquesta ciutat. A Caldes es va representar *La sirena*, una obra d'Apel·les Mestres de l'any 1906 que s'inspirava en un pescador de la població, de nom Gibert. La tria d'aquesta obra no va ser casual, ja que Gibert va ser un dels pescadors caldens morts durant el temporal, a les platges de Can Tunis.

A Vilassar de Mar es va editar la postal *La nit terrible*, amb un dibuix de l'artista barceloní Gabriel Vinyas, que feia al·lusió a les vídues i orfes que es pretenia auxiliar.

També el món de l'esport hi va contribuir. Un bon exemple és el partit de futbol celebrat a Badalona entre el Badalona F.C. i el Universitary S.C., que va permetre recaptar 234'35 ptes.

Els diners recollits es van repartir a les vídues i els orfes en actes públics, ja a finals de febrer o al mes de març. A Badalona, l'Associació Catalana d'Estudiants va organitzar una caravana d'automòbils per transportar i repartir els resultats de la capta que havien fet a Barcelona. Els cotxes els van proporcionar barcelonins benestants. Es van repartir 82 pessetes a cadascuna de les famílies afectades.

A la parròquia de la Bonanova de Barcelona van utilitzar els diners recaptats per construir una barca de pesca anomenada *Bonanova*, que va ser sortejada el mes de maig de 1912 en-

Crida a la solidaritat i llistats de donacions rebudes a diferents pobles del Maresme

La Costa del Levant; Mataró, 12 de febrer de 1911

CENTENARI del temporal

Prevenció i refugi

A inicis de segle es comptava amb escassos mitjans per detectar l'arribada de tempestes de grans dimensions. Per evitar que es repetissin les conseqüències que havia provocat el temporal de gener de 1911, a Mataró es va crear el Servicio de Previsión de Temporales. El dirigia l'astrònom Josep Comas i Solà i utilitzava dades de la velocitat dels vents d'altres observatoris de la Mediterrània. Les previsions, però, arribaven només als pescadors de Mataró, la Barceloneta i el Poblenou, gràcies a la instal·lació de pissarres a la mateixa platja.

El port de Barcelona durant el temporal

A les costes del llevant peninsular hi faltaven infraestructures portuàries modernes. Això va agreujar enormement les conseqüències del temporal de 1911. Feia anys que les poblacions se'n queixaven i reclamaven ports que permetessin el refugi de les embarcacions en cas d'emergència. Una vegada passats els primers moments de commoció en veure la magnitud dels efectes de la tempesta, es van començar a alçar veus que denunciaven aquesta mancança.

Pocs dies després, per exemple, l'Ajuntament de Canet de Mar encapçalà la iniciativa de demanar la construcció de ports refugi, a la qual es van afegir totes les viles costaneres del Maresme. A Arenys de Mar encara van ser més directes. L'alcalde va enviar un telegrama al Ministre de Foment demanant la construcció d'un port a la punta natural del Portinyol, on s'havien refugiat moltes barques de pesca durant el temporal.

Telegrama de l'Ajuntament d'Arenys de Mar al Ministeri de Foment (13 de febrer de 1911)

Ha remolcado salvo vidas, si no plour

Ens permetem cridar l'atenció de la Junta de les Obres del Port tocant l'imperiosa necessitat d'adquirir un remolcador molt potent i ab condicions per a l'automatisme de naúfrags, segons els models més moderns, que s'usen al Nord d'Europa.

El temporal, que tantes víctimes i pèrdues ha causat el 3 de junyor, prova una vegada més que estem exposats a veure naufragis davant del Port sense poder donar auxili: de cap mena, ho que seria una gran vergonya, un gran desdís i una

de la anys que parlem de la necessitat d'un remolcador. Ha sigut en vè. Res s'ha fet. Qui sap si un bon remolcador hauria evitat que naufragassin barques ben aprop del port, ofegant-se molts pescadors, deixant d'a no poques famílies i tristesa a tot el que té cur.

nos som tècnics en la matèria y hem de sup-
osar que la indústria que s'embarcen tirant pedres al
aigua per engrandir el nostre Port, resultará, quan
estigué acabat, en millorament y seguretat del dit
nuestre Port, y, com a conseqüència, serà en bene-
fici de Tarragona, car un Port segur atreu barcos

Mes no hi ha prou en que sigui una cosa sigui gran i ben controlada; cal que estigui ben amblada i un dels moltes mal indispensables actualment és un bon remolcador, que prestarà bons serveis remolcant barques de vela, i donant auxili en cas de necessitat als nauífers, a la gent de mar, als pescadors que's guanyen la vida exposant-se a pérdr-la. Be s'ha merencat que s'els ajudi en cas de naufragi i de perill imminent. És una obligació legal. És un cas d'humanitat.

També a la costa nord de Castelló es feia notar aquesta necessitat. L'únic port de la zona era el de Vinaròs, difícil d'assolir en temporals de llevant per a les embarcacions dels ports situats més al sud, com per exemple Peníscola. La mortaldat que el temporal de 1911 provocà en aquesta població probablement fou crucial en l'impuls definitiu a la construcció del seu port, que aconseguiren iniciar l'any 1922.

Els pescadors de Badalona s'adreçaren a la Junta d'Obres del Port de Barcelona reclamant un servei de vigilància marítima amb l'objectiu de preveure futurs temporals. A Tarragona, per iniciativa de la Lliga Marítima, es va suggerir a la Junta d'Obres del Port de Tarragona la necessitat de la compra d'un potent remolcador-bomba per auxiliar embarcacions i ajudar en l'extinció d'incendis.

La Platja de Cambrils el 1911

L'any 1911, Cambrils tenia 3.193 habitants, distribuïts en dos nuclis separats físicament: la Vila i la Platja. Aquest segon es va configurar a partir del segle XVIII al voltant de la Torre dels Moros o Torre del Port.

Arxiu Municipal de Cambrils. Àlbum Dolia.
Núm. reg. 9525-1-174

Torre del Port de Cambrils (cap a 1900)

Sense cap tipus de protecció i amb el litoral cambrilenc obert a sud, les cases estaven exposades als temporals de llevant i especialment de migjorn. Pel que fa a les embarcacions, que anaven totes propulsades a vela i/o a rem, a manca de port havien de ser tretes cada dia a la sorra i patien directament els efectes del mal temps.

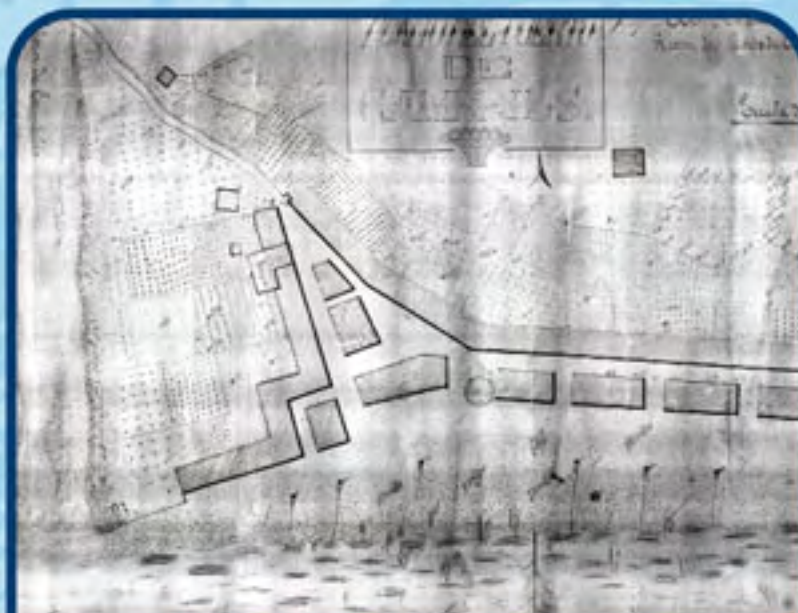
En aquells moments, només existien els carrers Consolat de Mar, Ramon Llull, Sant Jordi i Sant Antoni, la plaça Catalunya i el passeig Miramar. No es disposava ni d'escola ni de cap altre equipament o espai públic, a excepció de la minúscula església de Sant Pere, ubicada al lloc que actualment correspon al carrer Mossèn Joan Batalla.

Barques del bou vora la Torre del Port (cap a 1910)

Arxiu Municipal de Cambrils. (cedida per Ramon Ortiga Vidal).
Núm. reg. 7797-6-20

Arxiu Municipal de Cambrils (cedida per Lluís Font Fortuny).
Núm. reg. 9474-2

Plànol del barri de la Platja de Cambrils cap a 1892

A la Platja hi vivien 234 famílies, amb un total de 1.017 habitants. Gairebé tots els veïns eren pescadors, amb uns vincles de parentiu molt estrets. Els homes que anaven a la mar eren 306, i tenien edats compreses entre els 6 i els 80 anys. Les dones, la canalla i la gent gran restaven en terra treballant en el manteniment dels ormeigs i cuidant la família. Aquesta situació es donava tant en les famílies de mariners com en les d'armadors.

Sovint els armadors encapçalaven la representació de tota la comunitat, a través primer del Sindicato de la Industria Pesquera de Cambrils i després de la Sociedad de Pescadores de Cambrils, precedent de l'actual Confraria de Pescadors de Cambrils. Els armadors més importants comptaven amb una parella de bastiments del bou.

No es coneix el nombre exacte d'embarcacions, d'aleshores però com en altres pobles de la costa catalana, s'anava sobretot al sardinal i a la pesca del bou a la parella. Algunes barques combinaven ambdues pesqueres i altres arts menors com el tresmall, la nansa, el palangre, etc. L'encerclament no arribaria fins uns anys més tard.

Imatge general de la Platja de Cambrils. Davant de la torre, parelles del bou. Al fons, probablement sardinals (dècada de 1920)

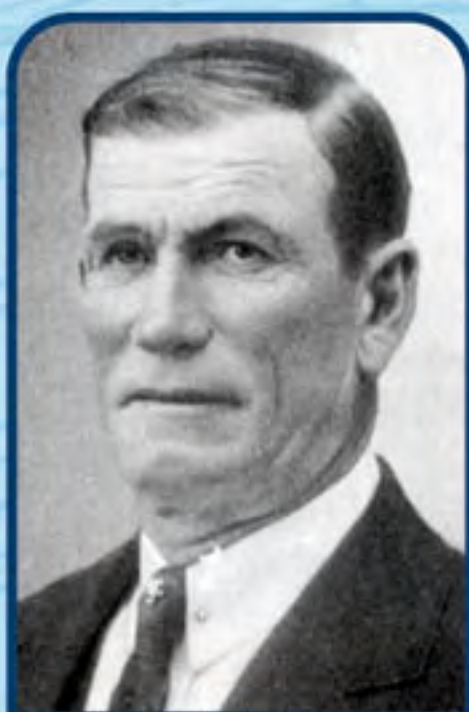
Arxiu Municipal de Cambrils. Cedida per Lluís Font Fortuny.
Núm. reg. 9474-2

“D’aquesta, portarem dol!”

El 1911 s’ha preservat a la memòria de molts cambrilencs com *l’Any de les Desgràcies*, per la magnitud dels efectes del temporal de la Candelera i per la rierada que el 16 d’octubre va fer desbordar la riera d’Alforja.

Eleuterio Fortuny Font

Joan Font i Font

Malauradament, gairebé no hi ha documentació sobre la tempesta del 31 de gener i no se’n conserven fotografies. Coneixem els fets gràcies al testimoni excepcional d’un dels supervivents, Eleuterio Fortuny Font, gràcies a la memòria de les famílies que perderen alguns dels seus membres—moltes d’elles avui encara lligades a la pesca— i a través de les cròniques periodístiques.

Sembla que el 31 de gener després del migdia els bastiments que feinejaven per la mar es trobaren amb un canvi sobtat del vent. La mar va començar agitar-se violentament de migjorn. Això va convèncer molts patrons a posar les embarcacions proa cap a casa. Les barques de menys eslora i les que estaven més a prop de Cambrils van poder ser tretes a la platja gràcies a la *maquinilla* instal·lada pocs anys abans. Aquesta maniobra era molt perillosa di feia malt temps, pel rompent acusat que provoca el migjorn a la nostra costa.

D’altres tripulacions veieren ja impossible arribar a terra amb èxit i buscaren refugi més a garbí. La presència d’embarcacions a la deriva, que provenien de costes allunyades com les del Maresme, deuria alertar i preocupar molt les tripulacions cambrilenques sobre què s’estava acostant. Una de les barques de la parella del bou de Joan Font i Font *Flaire* ja havia hagut de salvar tres naufragis de la província de Barcelona.

Les barques d’eslora mitjana i petita van poder guanyar terra. Algunes—com la *Flor de Mayo*, on anava l’Eleuterio Fortuny— ho van fer a prop del riu Llastres. Van passar la nit a casa d’uns carrabiners. Els més vells de la barcada s’adonaren immediatament del perill que corrien els que no havien pogut treure i encara lluitaven contra les onades, el vent, la pluja i el fred. La frase que un d’ells va exclamar ho resumeix tot: “D’aquesta, portarem dol!”.

Diferents parelles del bou cambrilenques van buscar recer a l’indret anomenat les Olles de Rifà, davant de l’actual terme de Mont-roig del Camp.

Bot dedicat a la pesca amb nanses (1910)

Palers ajudant a treure una barca del bou, amb bon temps (1912)

Bot tret amb l’ajuda d’un animal (cap a 1900)

Lluitant contra la tempesta

A Cambrils, la flota d'arrossegament del bou va ser la més afectada de totes. Els testimonis parlen del rumb sud-oest que aquell vespre van agafar aquells bastiments, alguns amb més de 12 metres d'eslora. Buscaven el recer del Delta de l'Ebre que es projecta cap al nord quan hi ha temporals de migjorn. Se sap, fins i tot, que la tripulació d'un d'ells el va fer embarrancar a la punta del Fangar, única solució que trobaren per salvar la vida i la barca.

Montserrat Flores Juanpere

Platja de Rifà, avui

La resta, que no havia pogut guanyar terra, va protegir-se a les Olles de Rifà. Proa al vent i a la mar, sense vela i amb el pal desarmat, van donar fons diverses parelles del bou quan ja era fosc. Lluny del rompent, entre 25 i 9 brases del fons, van estar al pare esperant que calmes. Probablement, l'experiència acumulada durant generacions els feia creure que, després del migjorn, saltaria el mestral.

A mitjanit, les barques seguien fondejades aguantant el fred i les onades. De manera inesperada es va girar un fort vent de llevant, mentre es mantenia la mar de migjorn. Tot plegat va crear un fatal efecte de mar trencada. Sembla que les embarcacions més aterrades foren les primeres a abocar-se i trencar els caps de les àncores.

Arxiu Municipal de Cambrils (credit per Carles Borràs)

El germà Adrià va compondre un poema evocant la nit de la tempesta

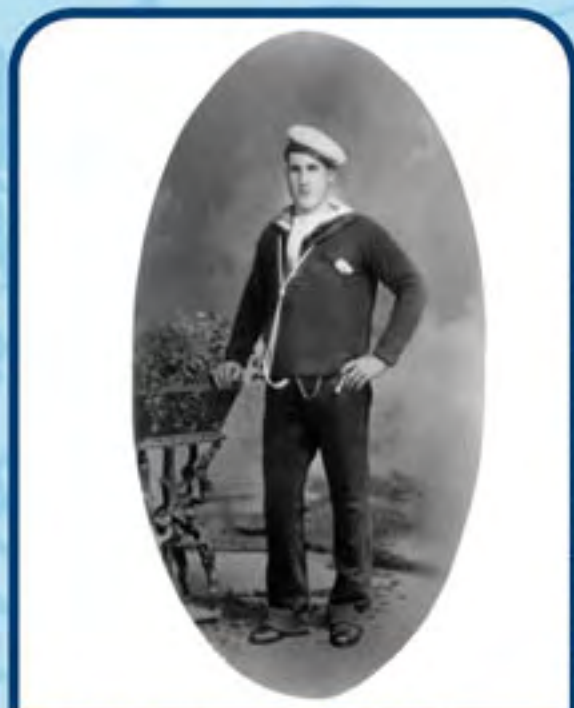
Podem imaginar els crits i el desconcert entre els cambrilencs enmig de la foscor. Part de les tripulacions, aterrides, intentaren arribar a terra però el rompent les va ofegar. D'altres es van mantenir prop de l'embarcació ja abocada. Fins i tot, més d'un es va protegir sota de la barca girada, aprofitant la càmera d'aire que s'hi creà.

Esteve Rom Piqué, mariner d'una de les barques del *Flaire*, va llençar-se a la mar amb una sirga lligada al cos. Intentava arribar en terra i amarrar l'embarcació a un arbre. Ho va aconseguir, però el tro-

baren l'endemà a terra mort per hipotèrmia. Aquesta història es coneix gràcies a l'únic supervivent de la barca, que va salvar la vida per segona vegada ja que era naufrag d'una embarcació barcelonina que s'havia perdut davant de Cambrils.

Els primers que acudiren a rescatar persones i bastiments foren carrabiners de la caseta de Rifà i guardagulles de Mont-roig. Un dels homes que la mar acabava d'escopir amb vida, anomenat *Cardelins*, va ser atès en primera instància a la caseta. Es va salvar gràcies a l'escalfor del llit on el van posar, que fins llavors ocupava una dona que acabava de donar a llum.

Un altre dels supervivents rescatats pels carrabiners fou Joan Llobet Orts, *Trempat*, de 12 anys. Es va salvar perquè es trobava sota coberta quan la barca es va abocar. Cap per avall, el casc arribà sencer a la platja mentre el protegia el Joan de les onades. Hores després, ja de dia, van sentir els cops que donava amb un aixol, sota la barca tombada a la sorra a l'alçada de la casa dels Lladres.

Retrat d'Esteve Rom Piqué, una de les víctimes del temporal

Arxiu Municipal de Cambrils (cedida per Aurora Rom Pujals). Núm. reg. 9555-02-01

Registre de defunció d'Esteve Rom Piqué

Arxiu de Pau de Cambrils. Registre Civil.

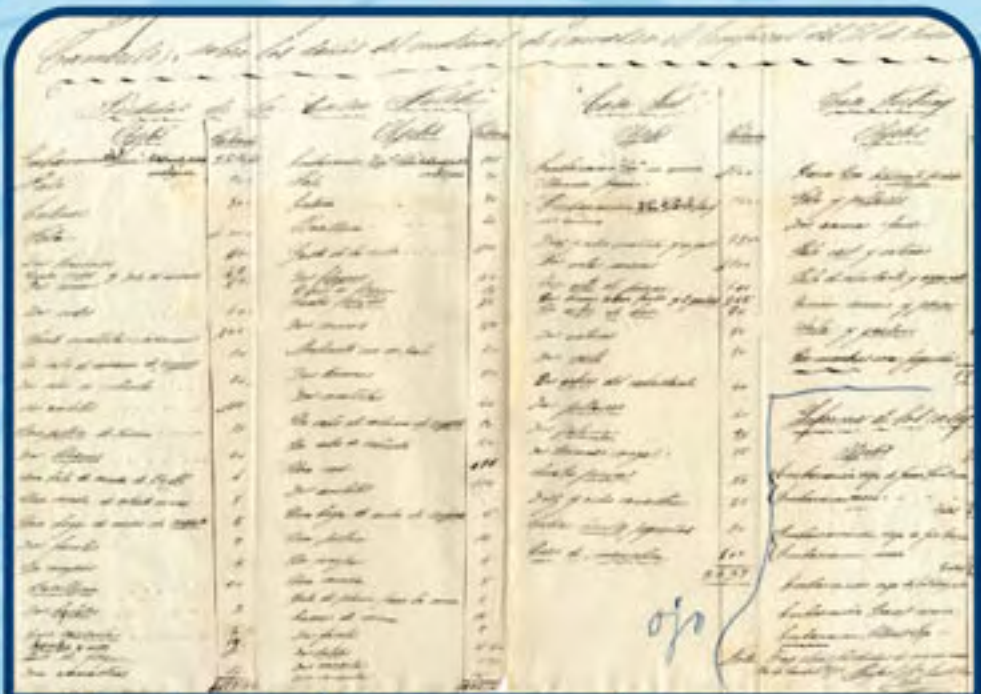
Vides i barques perdudes

El balanç de la tempesta va ser esgarriós: quinze persones mortes o desaparegudes per sempre en una sola nit. És la desgràcia més important que es coneix a Cambrils, fora dels períodes de guerra i d'epidèmies.

Pescadors cambrilencs morts pel temporal

NOM I COGNOMS	EDAT	ESTAT CIVIL
Esteve Rom Piqué	40	Casat
Josep Ferraté Fortuny	29	Casat
Marià Piqué Folch	25	Solter
Francesc Grau Monné	55	Vidu
Josep Vernet Budí	56	Casat
Josep Salvat Bassedas	48	Casat
Joan Alterats Vallverdú	20	Solter
Frederic Pascual Alcaraz	18	Solter
Eugeni Borràs Fortuny	13	Solter
Josep Font i Font	27	Casat
Joan Casas Pujol	9	Solter
Celestí Guinart Font	17	Solter
Marià Solé Planell	30	Casat
Calixt Pardo Morell	14	Solter
Miquel Paradís Llobet	15	Solter

Els funerals pels pescadors morts se celebraren el dissabte 18 de febrer. L'ermita de la Mare de Déu del Camí es va omplir de gom a gom per seguir les tres misses que van oficiar Francesc Vidal i Barraquer (aleshores vicari general de la diòcesi i futur Cardenal) i el pare Salvador Gené (avui, fill il·lustre de Cambrils), entre d'altres sacerdots. Va cantar el cor d'alumnes del col·legi La Salle.

Balanç de danys soferts per les barques de Cambrils

barques del bou de quatre armadors patiren danys.

De totes aquestes barques, la *Pilar*, la *Marià* i la d'Anton Fortuny es perderen totalment. Les altres sembla que foren reparades. Fins i tot una de la parella del Joan Font, després de ser restaurada, va ser anomenada la *Recién Nacida*.

El temporal va deixar moltes vídues i orfes. Les dones pescadores no podien sobreviure sense els braços que anaven a pescar. Sovint quedaven amagades pel fet de no anar a la mar tot i treballar per aconseguir tirar endavant les hisendes familiars: barca, sàrcies, ormeigs... Malauradament, ha de ser una desgràcia la qui els doni protagonisme.

Full d'assentament de l'embarcació Dos de Mayo

Retrat d'Anton Fortuny Salvadó, armador que va perdre una barca i la tripulació

Resposta a la desgràcia

L'angoixa que es va patir a les cases la nit del dia 31 de gener és impossible de reflectir en imatges. Com en d'altres indrets de la costa, les dones cambrilenques van sortir a veure si albiraven les barques dels seus familiars i guiar-los fent foc arran de mar. Era costum habitual en aquests casos, tal i com va dibuixar el 1933 el pintor britànic Anthony Gross durant la seva estada a Cambrils.

Dones remenant a la platja mentre esperaven el retorn de les barques (1910)

comissió per coordinar la recollida de diners que feien les entitats, especialment dedicada a les víctimes cambrilenques. Entre altres actes es va organitzar una col·lecta pels carrers on els cambrilencs assistiren amb un carro carregat amb una barca. També van arribar donatius més llunyans com les 100 ptes que va donar l'Ajuntament de Lleida.

Els diners recollits per les juntes locals de Cambrils, Reus i Tarragona van ser lliurats a les famílies de les víctimes en un acte públic el 26 de març, amb la presència de diferents autoritats polítiques i religioses. Davant la manca d'espais de gran aforament a la Platja de Cambrils, l'acte es va fer a l'anomenada sala del Frarot, ubicada a la vora de l'església de Sant Pere, avui desapareguda.

Dones i homes treballant junts (1911 o anterior)

Distribución: De las fronteras occidentales por las Sierritas Morenas, al sur de Barragana y montes de Sierra y Combeilla para acercarse a las formaciones de las masiferas cercanías con el centro del macizo de la zona al sur.

Recomendación efectuada

Cuenta provincial de Paraguará	Plas	11.161,00
Cuenta local de Dorado	"	1019,00
Cuenta " de Cambaño	"	2005,00
Cantidad total a repartir	Plas	14.185,00

[illegible]

Canis lupus 32 mays & 114

Ed. D. P. 12. 12. 12. 12. 12.

Compte dels diners recaptats per a les víctimes del temporal de Tarragona, Cambrils i l'Ametlla de Mar

En total se'ls va lliurar 19.470 ptes.

Els diners, però, no resolien tots els problemes ni tancaven les ferides. Les conseqüències de la tempesta van anar molt més enllà i van afectar la vida d'algunes persones i les va portar a l'extrem de l'exili, del suïcidi o de la impossibilitat de refer la vida sentimental.

En canvi, el ressò aconseguit pels fets i el balanç tràgic del temporal van fer reflexionar sobre les condicions en què vivien i treballaven els pescadors i van donar impuls a la redacció d'un primer projecte de port refugi l'any 1918, tot i que les obres no van començar fins al 1933.

COMISSARIAT:

Gerard Martí Estrada
Montserrat Flores Juanpere

RECERCA I TEXTOS:

Pedro Otiña Hermoso
Montserrat Flores Juanpere
Gerard Martí Estrada

DISSENY I IMPRESSIÓ:

Espremedora, comunicació visual, sl

TRANSPORTS:

Simón Lafuente SL

ASSEGURANCES:

Salvadó Assegurances

COL-LABOREN:

Museu d'Història de Sant Feliu de Guíxols
Museu Marítim de Barcelona
Xarxa de Museus Marítims de la Costa Catalana
Arxiu Municipal de Reus
Arxiu Comarcal del Baix Camp
Biblioteca Central Xavier Amorós de Reus
Observatori de l'Ebre
Servei Meteorològic de Catalunya
L'anjub. Grup de recerca de Cultura Popular i Tradicional de Cambrils
TDCamp

PROCEDÈNCIA DE LES IMATGES:

Arxiu Municipal de Cambrils
Museu d'Història de Cambrils
Ramon Ortiga Vidal
Josep Maria Recasens Colom
Filmoteca Española
Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona
Museu Marítim de Barcelona
Arxiu del Port de Tarragona
Joan Gómez Vilardell
Joan Sol
Roser Bertrand Matheu-Dolsa
Ajuntament de l'Ametlla de Mar
Jutjat de Pau de l'Ametlla de Mar

Arxiu Nacional de Catalunya
Arxiu Fotogràfic de Barcelona
Família García Baró
Biblioteca Virtual de Prensa Histórica
Xac Premsa
Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols
Arxiu Municipal Fidel Fita – Arenys de Mar
Pedro Otiña Hermoso
Lluís Font Fortuny
Núria Fortuny Vizcarro
Aurora Rom Pujals
Carlos Borràs
Maria Fortuny Pijoan

AGRAÏMENTS:

Gemma Massagué Casas
Departament de Cultura de l'Ajuntament de Cambrils
Serveis Tècnics de l'Ajuntament de Cambrils
Joan Font Mulet
Montserrat Rectoret
Antoni Pou Baró
TDCamp
Confraria de Pescadors de Cambrils
Joan Sol
Joan Baptista Simó
Enric Garcia
Carlos Borràs
Joan Llaveria
Jordi Piqué Costa
Lluïsa Rom Sala
Joan Vives Alterats
Jaume Gil
Arxiu Municipal d'El Masnou
Cristina Simó

Arxiu Municipal de Vilassar de Mar
Arxiu Municipal de Tarragona
Arxiu Municipal de Torredembarra
Arxiu Històric de Tarragona
Arxiu Municipal de l'Ametlla de Mar
Biblioteca Pública Municipal de Cambrils
Jutjat de l'Ametlla de Mar
Víctor Borràs
Germà Solé
Museu de Mataró
Meteocambrils
Joan Arca
Adelaida Moretó Bertran
Cinta Mata Ballesté
Mònica Guerra Rodríguez
Alessio Cardinali
Laura Brício Segura
Antoni Olmos Simon